

HEIDEGGER'İN TEKNİĞİN KÖKENİNE İLİŞKİN SORUŞTURMASI

Didem DELİCE*

ÖZET

Bu çalışma Heidegger'in teknik üzerine olan soruşturmasını nasıl gerçekleştirdiğini, teknik ile Varlık arasındaki ilişkiyi nasıl kurduğunu ve Heidegger'in bununla neyi amaçladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışma Heidegger'in "Varlık" ve "insan varoluşu'nun kendi hakikati"ne karşı "teknik özünü" neden olası bir tehlike olarak gördüğü sorusunu, Heidegger'in "teknik kökenine ilişkin soru" ve "insan ve açığa çıkma olarak teknik özünü" hakkındaki tartışmaları bağlamında, açıklamaya çalışmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Heidegger, varlık, teknik, tehne, dört neden öğretisi.

(Heidegger's Investigation on the Origin of the Technique)

ABSTRACT

This study aims to reveal how Heidegger conducts his technical inquiry, how he establishes the relation between technique and Being, and what Heidegger intends to do with it. In this context, this study is based on Heidegger's discussion which is "the question related to the origin of technique" and "the relationship between essence of technique as a revelation and human" is trying to explain the question why Heidegger regards that "the essence of technique" is against "Being" and "the own truth of human existence".

Keywords: Heidegger, being, technique, tehne, four-cause theory,

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim elemanı

I. Giriş

Heidegger felsefesi, hem kendi çağının ruhuna hem de çağının felsefe yapma tarzına karşıt bir felsefe olarak kendini gösterir. Bu felsefe yazım tekniği, tartışma konusu ve ütopyası açısından, çağının tinini arayan, bunun için de geçmiş felsefenin köklü sorularına geri dönen bir felsefedir. Yunan dünyasında unutulmuş büyük mirası şimdide, modern dünyada, yeniden yakalama ve onu yeniden canlandırma bu felsefenin temel sorunudur. O, "insan"ı (*Man*) yoluna davet eder. Onun felsefesinde "teknik" sorunu insanın varlık ile ilişkisindeki "yol" sorunudur. Oysa varlık ile ilişkinin bir görünümü olması gereken teknik, insanın varlık ile ilişkisinin engeline dönüşmektedir. Heidegger, tekniğin tehdidi altında olan insana bir çağrıda bulunur. Bu çağrı varlığın yoluna davettir. Bu bağlamda Heidegger'in asıl ilgi alanı her zaman, geleneksel Batı düşüncesinin unuttuğu, Varlık olmuştur. Varlığın nasıl *anlaşıldığını* sormak felsefesinin hareket noktasıdır. Platon ve Aristoteles'ten bu yana önemini yitiren Varlık sorusu "bugün unutulmuştur" ve bu nedenle "Varlığın anlamına ilişkin [bu] soru yeniden sorulmalıdır"¹ Soruşturma konusunda ki, bu farklılık, Heidegger'in üslubuna da yansiyacak ve onu zamanının pek çok felsefesinden ayrı tutacaktır. Ancak bu ayrılık onun bir üstünlüğü değil tersine anlaşılabilirliği olacaktır.² Çünkü onun felsefesinin karakteristik özelliği "konulmuş olan çerçevenin sürekli yeniden dışına çıkması", "sistematik bir tarzda ele almayı mümkün kılacak bir pozisyonun yokluğu[dur]". Ayrıca Heidegger'in izlediği düşünme yolu,³ "okuyucunun önünde net bir şekilde durmuyor" ve gittikçe daha da yaygınlaşan "analitik felsefenin", "bilimsel felsefenin" sitiline, problemleri somut olarak ele alma tutumuna hiç benzemiyordu⁴. Heidegger felsefesi, bu gerekçelerle eleştirilmiş, belli kalıplar içine sokulmaya çalışılmış olsa da ve soyut bir tartışma nesnesi seçerek çağını deşillemiş ve çağının sorunlarına sırtını dönmüş gibi görünse de aslında tüm dikkatini, modernlik kısıkağı içindeki görünüşleriyle bilime, tekniğe, sanata, hukuka, siyasete,

¹ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev., Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 2004, s.19-20.

² Kaufmann, bu duruma ilişkin şu üç noktayı karşımıza çıkarır: 1) Heidegger'in terminolojisi üzerine sonu gelmez tartışmaları başlatır. 2) Bu oldukça ayrıntılı olarak yaratılmış terminoloji aldatıcıdır. Çünkü kişiyi bilimselliğin bir kanıtı olarak düşünmeye sürükler. 3) Bu iyi bir türetme değildir aksine bir bulanıklığı serimler (Walter Kaufmann, *İnsanı Anla[ma]mak*, çev. Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 1997, s.160).

³ Kaufmann'da Heidegger'in düşünme yolunu her şeyin oldukça karışık bir dille formüle edilmesi şeklinde ifade eder (Walter Kaufmann, *İnsanı Anla[ma]mak*, çev. Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 1997, s. 176).

⁴ Otto Pöggeler, Heidegger, Bugün", *Heidegger Üzerine İki Yazı*, çev., Doğan Özlem, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994, s.14-15, 29-30.

ekonomiye ve sanayiye karşı bir tavır alarak, bunların insanlığı dışlayan ve bağımlı hale getiren yanına yoğunlaştırmıştır. Çünkü Heidegger için modernlik ve bilimsellik çağın en önemli sorunudur. Bu sorunun en köklü formülü bir ontoloji yokluğudur. Bu sorunun köklü çözümü ise Klasik Yunan felsefesinde gizlidir. Yunan felsefesine bu yöneliş, aynı zamanda felsefenin kaybetmiş olduğu gerçek anlamı ona yeniden kazandıracaktır. Bunun için Varlık'a geri dönmek gerekir. Varlık'a geri dönmek, *kökene* gitmektir. Köken ise bir şeyin ne, nereden, ne sayesinde ve nasıl olduğu anlamına gelir⁵ ve böylelikle o bir şeyi tanımlamanın ön koşulu olur. Bu bağlamda gerçek felsefe kökenine uygun düşmüşlük olarak tanımlanacaktır. Çünkü onun kökeni var olanın Varlığıdır.⁶

Modern dünyanın tüm olumsuzlukları ki, bu olumsuzluklar Varlık üzerine düşünmenin unutulmasının bir sonucudur, Nietzsche ile tamamlanmış olan metafizik geleneğin düşünme biçimi ile değil, var olanın Varlığı olarak yeni bir felsefe, kavramların kökenine inen bir çözümleme girişimi olarak yeni bir düşünme biçimi ile giderilebilirdi.⁷ "Dünya ile bir söyleşim" olan felsefi düşünüşün temel görevi tekniğin varlığı ile ilişkiye girmek ve tekniği doğmuş olduğu yerde aşmaktır. Çünkü insan egemen olmadığı bir gücün, tekniğin denetimi ile karşı karşıyadır. Teknik, insanı kendi kökünden uzaklaştırmış, onu köksüzleştirmiş, kendi toprağı üzerinde değil de teknik koşullar üzerinde yaşamaya mahkûm etmiştir.⁸ O halde şimdi düşünülmesi ve soruşturulması gereken "tekniğin varlığının düşünülmemiş egemenliğidir".⁹ Heidegger için teknik, kökeni açığa

⁵ Heidegger, *Sanat Eserinin Kökeni*, çev., Fatih Tepebaşı, Babil, Erzurum, 2003, s.7.

⁶ Heidegger, *Nedir Bu Felsefe*, çev., Dürrin Tunç, Logos, İstanbul, 1990, s.33.

⁷ Heidegger'e göre metafiziğin aşılması, her şeyden önce insanın varlığın unutulmuşluğuna inanmasıyla mümkündür. İnsan, varlığı, onun açıklığında, açıkta durarak, kendisiyle bağımlı korumayı görev edinmeli, bunu yapabilmek içinde var olanda daha fazla oyalanmamalıdır. Böylesi bir tecrübe onun varlıkla bağının gerçekleştirilmesi anlamına gelecektir. Bu demektir ki, insan aslında ne olduğunu günlük yaşamda edindiği bilgi ve tecrübeyle, geleneksel metafizik ve bilim bilgisiyle açığa çıkaramaz. O, "ancak uygun yönelimleri gerçekleştirdiğinde, kendi özünün doygunluğuna ulaşabilir; varlıkla bağımlı gerçekleştirir ve şayet varlık onun çağrısına ses verirse o zaman tarih sahnesinde de özünü görür. Ancak bu bir olanaktır ve bu olanığın gerçekleştirilmesi, hem varlık hem de insanın iradesine bağlıdır. Bu ikisinin birlikte iş görebilmesi, Heidegger'e göre ikisinin de aynı öze ait olmasından dolaydır. O, önerdiği sanat yapma tarzıyla ve felsefe etkinliğiyle (felsefi düşünme tarzı) böyle bir olanığın tecrübe edilmesinin" sağlanacağını düşünmektedir (Işık Eren, "Özdeşlik Üzerine: Varlık, İnsan ve Felsefe", *Felsefe Tartışmaları*, sayı: 23, Panaroma, İstanbul, 1998, s. 132).

⁸ Heidegger, *1933'te Neler Oldu?*, *Der Spiegel'in Heidegger'le Tarihi Söyleşisi*, çev., Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s.28-37.

⁹ Heidegger, a.g.e., s.34.

çıkarılarak deneyimlenecek bir olgudur. Onun kökeni insanlığın ve Varlık'ın onunla olan bağına da aydınlayacaktır. Bu bağlamda buradaki metnin amacı da teknik üzerine bu soruşturmanın nasıl gerçekleştirildiğine, tekniğin Varlık ile olan ilişkisinin nasıl kurulduğuna bakmak ve Heidegger'in bununla neyi amaçladığını ortaya koymaktır.

II. Tekniğin Kökenine İlişkin Soru

Heidegger için soru sorma bir şey hakkında soruşturma yapmaktır. Her soruşturma da aslında bilişsel bir arayıştır. Bu arayışta aranan her ne ise o arananın kendisi yol gösterir. Sorularak saptanan, sorunun hedefe ulaşmasını sağlayan şeydir. Yani sorulan şey aranan şeyin kendisi olduğu için yol gösterecek olan yine bu sorulan yani aranan şeyin kendisidir.¹⁰ Bu bağlamda teknik kavramını sorgulamak, öncelikle, onun *ne olduğunun* araştırılmasını gerektirir. Çünkü bir şeyin bilgisini edinmek onu sorgulayabilmenin olanağını verecektir. Heidegger'in 'teknik nedir' sorusu, öncelikle, tekniğin kökenine ilişkin bir sorudur. Ona göre teknik olanı deneyimlemek tekniğin kökenini, özünü bilmek ile olanaklıdır.¹¹ Tekniğin kökenine ilişkin bu soruşturma kavrama ilişkin bir çözümleme olmasının yanı sıra, Varlığın (*Sein*) anlamını soran soruyu¹² da tamamlayıcı bir özellik gösterir. Çünkü anlam, açılma ve aydınlanmanın alanıdır ve her türlü insan tasarısı ancak bu alanda olanaklıdır.¹³ Teknik de bir insan tasarısı olarak bu alanda gerçekleşir. Ancak teknik, anlamın izini süren sorgulayıcı düşüncenin, yani hakikate yönelen düşüncenin önündeki bir tehlike olarak belirebilir. Böylesi bir durum ise Varlığın tümünden unutuluşunu getirecektir. Bu nedenle tekniğe dönüşmüş bir dünyada ve bu teknik dünyaya bağımlı bir şekilde yaşayan tüm insanların kendi varoluşları (*existenz*)¹⁴ ve "hakikat" (*aletheia*)¹⁵ için tekniğe ilişkin bir soruşturma yapmalarının gereğini vurgular. Onun teknik üzerine soruşturması tekniğin özü ile insanın özü

¹⁰ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev., Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 2004, s.24.

¹¹ Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1998, s.9.

¹² "Varlığın anlamına ilişkin soru" – *die Frage nach dem Sinn von Sein* (Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 2004, s.19)

¹³ Frederic Towarnicki, *Anılar ve Günlükler*, çev., Zeynep Durukal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.25.

¹⁴ Dasein'in varoluşuna karşılık gelen olarak; "Varoluş teriminin biçimsel olarak belirttiği şey oradaki-Varlığın anlayan 'olabilme' olarak varolduğudur" (Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev., Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 2004, s.332); "Varoluş düşüncesini anlayan 'Olabilme' olarak belirlemiştik." (Heidegger, a.g.e. s.234)

¹⁵ Grekçedeki "açığa çıkma" anlamına uygun olarak Heidegger'de insanın etkinliği ile açığa çıkarılandır; *Dasien* deneyimidir.

arasındaki bağıın aydınlatılması çabasıdır ki,¹⁶ bu çaba, aslında Varlığa ulaşmanın olabirliğıdir.

Heidegger, teknik ile tekniğın özünü birbirinden ayırır. Ona göre “teknik, tekniğın özü ile bir ve aynı şey değildir.” Yani tekniğın özü tekniğın kendisi olmadığı gibi teknik bir şey de değildir.¹⁷ Öyleyse tekniğın özü nedir? Heidegger, tekniğe ilişkin iki yaygın tanımdan söz eder. Bunlardan ilki, tekniği “amaçlar için bir araç” olarak tanımlayan tekniğın araçsal belirlenimi iken ikincisi, tekniği “insani bir edim” olarak gören antropolojik belirlenimidir.¹⁸ Ancak Heidegger için her iki tanım da kısmen doğru olsa da tekniğın özünün, yani ne olduğunun bilgisi değildir. Bu nedenle Heidegger, tekniğın bu iki anlamını da kapsayan bir başka tanım geliştirir. Onun için teknik bir “donatımdır” –“bir *instrumentum*”.¹⁹

Heidegger tekniğın kökenine ilişkin soruşturmasını tekniğe ilişkin bu iki tasarımdan hareketle gerçekleştirir. Ancak ona göre her iki tasarım doğru olsa da tekniğın özüne ilişkin bir bilgi ortaya koyamamakta, dolayısıyla, onun hakikatini ele geçirememektedir. Ancak doğru olan hakiki olanın, hakikatin tek olanağıdır.²⁰ Bu nedenle Heidegger için bizi tekniğın özünün bilgisine ulaştıracak olan, doğru kabul edilen bu ilk tasarımın, tekniğın araçsal tasarımınının, kavramsal çözümlemesidir. Eğer teknik bir araç ise, Heidegger tekrar sorar: “Araçsal olanın kendisi nedir?”²¹ Bu sorunun yanıtı tekniğın bir araç olarak belirleniminin temellendirilişi olacaktır. Böyle bir temellendirme için Heidegger “dört neden öğretisi”ne başvurur.

III. Tekniğın Araçsal Belirleniminin Dört Neden Öğretisi İle Temellendirilişi

Heidegger, tekniğe ilişkin bir çözümlemeyi varlık ile ilişkilendirirken, bu tartışmayı Aristotelesçi nedenler öğretisi ile sürdürür. Aristoteles *Metafizik* I. Kitap 3. Bölümde ‘maddi neden’, ‘hareket ettirici neden’ ve ‘ereksel neden’den; 5. Bölümde ise ‘formel neden’den söz eder. Aristoteles’in bu nedenler listesi ile çözümlemeye çalıştığı şey, kendinden

¹⁶ Sevgi İyi, *Martin Heidegger’de İnsan Sorunu*, Asa, Bursa, 2003, s.61.

¹⁷ Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.9.

¹⁸ Heidegger, a.g.e., s.10.

¹⁹ Heidegger, a.g.e., s.10.

²⁰ Heidegger’in “aletheia” kavramı, klasik anlamdaki “doğruluk” (adaquat) kavramından farklıdır; ancak “açığa çıkartılan” olarak doğrudur.

²¹ Heidegger, a.g.e., s.12.

önceki doğa felsefelerinin çözümlemelerinde merkeze aldıkları ve onun sayesinde varlık anlayışlarını açıkladıkları “neden” öğretilerini açıklamaktır. Ona göre doğa felsefeleri, bu liste içindeki farklı nedenlere dayanarak bir çözümleme yapmışlardır. Ancak Aristoteles’e göre bu çözümlemeler her defasında maddi nedene bağlı kalmıştır. Bununla birlikte Aristoteles neden öğretisini ilk neden ya da ilk ilke bilgisi ile özdeşleştirir. O şeyin ne olduğunun bilgisi ile onun ilk ilkesi arasında zorunlu bir ilişki vardır. Aristoteles bir şeyin bilgisini onun ilk neden anlayışına dayandırdığı için, bir şeyin bilgisini onun ilk nedenini bilmekte görür.²² İlk neden bilgisi, varlığın hakikatine ilişkin bilgiyi açığa çıkartır. Heidegger de Aristoteles’in bu çözümlemesini merkeze alarak tekniğin açığa çıkışının bilgisini görmeye çalışır.

Heidegger, dört neden öğretisinin bir hakikat olarak algılanmasını sorgular. ‘Neden’ ne demektir? “Niçin tam da dört neden var?” Bu dört neden kendi nedensel niteliğini ne ile belirler? Bu dört neden birbirine nasıl bağlı olabilir?²³ Heidegger’e göre bu sorulara verilecek yanıtlar nedenselliğin, araçsal olanın ve tekniğin genellenmiş belirlenimlerinin temellendirilişi olacaktır. Aynı zamanda bu sorgulama ile araçsallığın kaynağı nedensellik olarak gösterilecek, buradan da tekniğin bir araç olarak tanımlanmasının doğruluğuna ulaşılabilecektir.

312

Neden, yaygın anlayışa göre, yol açandır. Yol açmak ise sonuçlar ve etkiler elde etmektir. Heidegger *causa efficiens*’i nedenselliğin belirleyicisi olarak görür. Öyle ki, *causa finalis* nedensellikten sayılmaz bile. “Causa”, “casus”, “düşmek” eylemini (cadere) bildirir. Öyleyse “Causa”, “bir şeyin sonuçta şöyle ya da böyle ortaya düşmesine etken olan”dır. Bu noktada Heidegger, neden’in, ne Aristoteles’te ve ne de sonraki Yunan düşünme geleneğinde nedensellik tasarımı ve başlığı altında yol açma ve etken olma anlamı ile hiçbir ilgisinin olmadığını belirtir. Çünkü Latince “Causa”, Yunanlılarda *aition*, ‘bir başkasını borçlu kılan’ anlamına gelir. Böylelikle dört neden birbirleriyle ilgili borçlandırma yollarına karşılık gelir.²⁴ Heidegger bunu şu örnekle açıklar:

“Gümüş,[*causa materialis*] kendisiyle gümüş kadehinin [*causa formalis*] yapıldığı şeydir. Bu özdek biçimindeki gümüş, kadehi borçlu kılan etmenlerden biridir. Kadeh ise gümüşe, oluşturulduğu şeyi borçludur, yani gümüşe minnettardır. Ne var ki kurban

²² Aristoteles, *Metafizik*, çev., Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996, 983a 25.

²³ Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 12.

²⁴ Heidegger, a.g.e., s.13.

kadehi, yalnızca gümüşe borçlu olmakla kalmaz. Kadeh olarak gümüşe borçlanan kadeh, broş ya da yüzük görünüşünde değil de, kadehin görünüşünde belirir. Böylelikle kurban kadehi aynı zamanda kadehgibilik görünüşüne de borçludur. İçine, kadeh biçiminde görünmenin salıverildiği gümüş ile içinde gümüşü olanın belirlediği görünüşün her ikisi de kendi tarzlarınca kurban kadehini borçlu kılan etmenlerdir.”²⁵

Heidegger, kurban kadehini borçlu kılan, yani kadehi ayin ile sınırlandırıp, kadehi kurban kadehi olarak görünüme getiren üçüncü etmenin [causa finalis] *telos* olduğunu belirtir. *Telos*'un ise bir şeyi sonlayan, tamamlayan demek olduğunu ancak “amaç” ya da “erek” olarak çevrildiğinde kavramın yanlış anlamlandırılmış olacağını ifade eder. Kurban kadehini ortada öylece hazır durmaya borçlu kılan son etmenin gümüşçü olduğunu ancak onun da bir eyleyişin sonucu biçimindeki kadehe yol açmış olmakla, *causa efficiens* olarak bir etmen değil etken olduğunu vurgular.²⁶ Bu bağlamda gümüş ustası üç borçlandırma tarzını bir araya getirendir. Gümüşün kadeh, kadehin de kurban kadehi olmasını sağlayan gümüş ustasıdır.

Borçlandırmanın dört tarzı olan dört neden birbirinden ayrı ama yine de birleşiktir. Onları birleştiren nedir? Bu dört nedenin birliğini sağlayan kaynak nedir? Bu kaynak, ortada hazır durma, vücut bulan bir şeyin bulunuşu, bir şeyin görünüme gelmesi, şeyin sahnelenmesi, şeyi sahneye sürmedir. Yani borçlandırma olarak bu dört nedenin birliğini sağlayan kaynak dört nedenin de bir şeyi görünüme getirmesi, vücut bulmaya bırakması, şeyi tastamam olarak sahneye sürmesi ve orada sahnelenmeye bırakmasıdır. “Buna göre bu dört nedenin her birinde, eşit olarak, bir şeyi görünüşe getiren bir ‘getirme’ hüküm sürmektedir.”²⁷

Heidegger, varlığa getirme (*poiesis*)’yi geniş anlamıyla düşünmemiz gerektiğini belirtir. “Varlığa getirme, yalnızca el işi yapımını ya da salt sanatsal ve şiirsel olanı görünüme getirip somutlaştırma işi değildir. Bir şeyin kendiliğinden çıkıp doğması demek olan *physis* de bir varlığa getirme, *poiesis*dir.”²⁸ Vücut bulmakta olan, varlığa gelmenin olanağını kendi içinde taşır. Tomurcuğun çiçeklenmesi gibi. Ancak zanaatsal (*handwerke*) ve sanatsal (*Kunst*) olarak varlığa getirilme olanağını zanaatçı ya da sanatçı

²⁵ Heidegger, a.g.e., s. 13.

²⁶ Heidegger, a.g.e., s.14.

²⁷ Heidegger, a.g.e., s.15-16.

²⁸ Heidegger, a.g.e., s. 16.

kendisinde taşır.²⁹ Gümüş kadeh gibi. O halde “hem doğada yetişenler, hem de zanaat ve sanatla yapılmış olanlar, varlığa getirme aracılığıyla an be an görünüşe gelmektedir.”³⁰

Varlığa getirme ise şeyi gizlilikten getirip açığa çıkarmadır. Varlığa gelme şeyin gizliliğinin açığa çıkmasıdır (*aletheia*). Gizin açığa çıkmasıdır [Latince “veritas” Grekçe “aletheia”]. Heidegger, bu açığa çıkmaya “hakikat” dediğimizi ve “genellikle de temsilin doğruluğu olarak” anladığımızı ifade eder.³¹ Bu sorgulamanın sonucunda varlığa gelme, açığa çıkma ile tekniğin özü arasındaki ilişki kurulmuş olur. Çünkü Heidegger için tekniğin özü ile varlığa gelme, açığa çıkma arasında büyük bir ilgi vardır. Dört neden öğretisi bu ilginin kurucu temelidir.

Her varlığa getirme bir sahneye sürme, açığa çıkartma biçimi ise bu ancak bu dört nedenin birlikteliği ile gerçekleşir. Bu da araç ve amaç birlikteliğinin zorunluluğudur. Araçsal ve amaçsal olma tekniğin kendisi olmasa da onun temel niteliğini oluşturmakta ve böylelikle teknik, bir açığa çıkartma biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Bu da bize tekniğin özünün yolunu açar. Tekniğin özünün kaynağında ise bambaşka bir alanla karşılaşırız. Bu alan hakikatin alanıdır.³²

Böylelikle dört neden öğretisi Heidegger için, tekniğin iki genel tanımının dayanağı olsa da o bu sorgulama ile tekniğin ne salt amaçlar için bir araç olarak ne de salt insani bir edim olarak belirlenemeyeceğini göstermiş olur. Öyleyse tekniğin araçsal ve antropolojik belirlenimleri tek başına ilkece geçerli değildir. Teknik, Varlığın insan eliyle kendini açığa çıkarma yollarından biri olarak yeni anlamını kazanır. Heidegger'e göre dört neden öğretisi ayrıca bizim için tekniğin özüne giden yolun başlangıcı ve hakikatin açılışının göstericisi olarak da sağlam bir zemin oluşturmaktadır. Çünkü Varlık farklı açığa çıkma yollarına sahiptir. Varlık kendini hangi yolla açacaksa insanı o yola çağırır. İnsan o şeyi açığa çıkarttığında hakikatin seslenişine yanıt vermiş olur.

²⁹ Heidegger, “Gündelik oradaki-Varlığın ‘Kim’ine ilişkin soruya yanıtının oradaki-Varlığın kendini en yakından ve çoğunlukla onda tuttuğu Varlık-türünün çözümlenmesinde elde edilmesi gerekir.” “En yakın çevrenin, örneğin zanaatçının (Handwerkers) iş dünyasının ‘betimlemesi’nin sonucu emek sürecinde bulunan gereç ile birlikte ‘iş’in onlar için belirlenmiş olduğu Başkalarının da ‘birlikte-karşılaşılacak’ olduklarıydı.” (Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 2004:176)

³⁰ Heidegger, a.g.e., s.16.

³¹ Heidegger, a.g. e., s. 17.

³² Heidegger, a.g.e., s.17.

IV. Teknik ve Tekhne Ayrımı

Teknik sözcüğü Yunanca *Tekhne*³³ sözcüğünden gelir. Tekhne sözcük anlamı ile el becerisi gerektiren bir işi ustalıklı yapmak, belli bir amacı gözeterek ortaya yeni bir şey çıkartmaktır. Heidegger, tekhne sözcüğüne ilişkin iki noktaya dikkat çeker. Bu sözcük Yunan düşünme geleneğinde hem zanaatsal edim ve becerinin hem de yüksek sanat ile güzel sanatların adı olarak çift anlama sahiptir ve bu yönüyle tekhne varlığa getirme'ye, poiesis'e aittir ve şairane bir şeydir.

Tekhne ve *physis*, *poiesis*'in aynı formudur, yani *ileriye getirmek*/[*öne çıkartmak*]’tır; ancak kesin bir ayrımı da görmek gerekmektedir: *physei*, sahip olduğu olanağı açığa çıkartma iken, “*tekhne* olarak ileriye getirilen/öne çıkartılan ‘başkasında, zanaatkarda ya da artiste’ açılmaya sahiptir.” Heidegger için emin bir şekilde “*physis* gerçekte, en yüksek anlamdaki *poiesis*’tir.”³⁴

“*Tekhne*, Heidegger tarafından diğer bir Grek sözcüğü olan *episteme*-bilgi ile ilişkilendirilir.”³⁵ Heidegger, *tekhne* sözcüğünün Platon’un dönemine kadar *episteme* sözcüğü ile olan birlikteliğini de vurgular. Bu bağlamda her iki sözcük en geniş anlamıyla bilmeye verilen adlardır. Bilme, “Bir şey üzerinde söz sahibi olmayı dile getirir. Bilme bir şeyi aralar. Aralayıcı olarak da, bir açığa çıkartma biçimidir.”³⁶ Bu bağlamda Platon, *Gorgias* diyalogunda (501 a) gerçek *tekhne*’nin çalıştığı alanı enine boyuna bilen, içinde yer aldığı etkinliğin akılcı bir açıklamasını yapabilen sanatçıların işi olduğunu dile getirir. Heidegger, *tekhne* sözcüğünün Aristoteles ile *episteme* anlamından kesin olarak ayrıldığını belirtir.³⁷ Aristoteles *Metafizik*’te (980b 27) “*tekhne*”yi ‘sanat’ anlamında kullanır. “*Tekhne*” kavramı genel olarak sanat, zanaat, teknik, meslek anlamındadır ve *episteme*den ayrı kullanılır. Aristoteles *tekhne*’yi, *Nikomakhos’a Ahlak*’da “akıl yardımı ile meydana getirme yetisi”, “eyleme değil yaratmaya yönelik bir iyelik” (1140a 7) olarak tanımlar. Bu meydana getirme işi sanatsal bir

³³ Bu sözcük, İlkçağ Yunan Felsefesinde, genel olarak biricik ereği üretmek ya da yaratmak olan “sanat” için kullanılmıştır.

³⁴ Weber Samuel, *Upsetting The Set Up: Remarks on Heidegger’s Questing After Technics*, MLN, Vol.104, No.5, Comparative Literature, 1989, s.985.

³⁵ Samuel, a.g.e., s.980.

³⁶ Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev. Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.18.

³⁷ Aristoteles, “nasıl eyleyeceğini bilme” (praksis/praktike) ile “bir şeyi en iyi nasıl yapacağını bilme” (*tekhne*/*poietike*) arasında bir ayrıma gitmiş; bu ikisini de “sağduyuyla bilme” ya da “kuramsal bilgi” den (*theoria*/*theoretike*) ayrı tutmuştur. “...deneyimlemiş insan *nasıl* olduğunu bilir bilmesine de *niçin* olduğunu bilmez” (Aristoteles, *Metafizik*, çev., Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996, 981 a).

yaratıcılık ile olur ve ortaya çıkan eserin yaratıcısından bağımsız bir varlığı vardır. Aristoteles için bu yaratma süreci *episteme* ile yani o şeyin ilk ilkelerine dayalı bilgisi ile ilişkili değil, daha çok *poiesis*, yani sanatsal yaratıcılık ile bir eserin görünüşe çıkartılması ile ilgilidir ve yaratma ile ilgili donanımına deneyim aracılığıyla erişmiş kişilere özgü bir yetidir. Şu halde Aristoteles'in kullanımıyla *tekhne*'deki belirleyici özellik, "imalatta ve hünarlı oluştta ya da araçların kullanımında değil, sözü edilen açığa çıkartma'da yatıyordur." Öyleyse "tekhne, imal etme olarak değil de açığa çıkartma olarak varlığa getirir."38 Böylece, bu bilgi tekniktir; "varlığın kilidini açmadan" ziyade tikel şeylerin üretimine ya da yapımına bir göndermede bulunmaz. Bu anlamda, *tekhne* bir *poiesis* formudur ki, bu da sanatla ilişkilidir.39

Heidegger, Yunan düşünme geleneğinin *tekhne* sözcüğüne ilişkin belirlemelerinin teknik içinde geçerli olduğu görüşündedir. Heidegger için, teknik de öncelikle bir varlığa getirme, açığa çıkma biçimidir. Ancak Aristotelesçi kullanımından farklı olarak, teknik, *tekhne*'nin güzel sanatlar, sanat anlamının dışında ilk anlamına yani zanaat, beceri anlamına denk düşmektedir. Öyleyse Heidegger, sanat anlamındaki *tekhne* ile teknik arasında kesin bir ayrım yapar. Böylelikle o, teknik sözcüğünün anlamını daraltarak bu sözcükten sadece çağının modern tekniğini anlamaktadır. "Çağcıl tekniğe [de] baştan aşağı egemen olan açığa çıkartma, *poiesis* anlamındaki bir varlığa getirmeye doğru yayılmaz."40 Çağcıl teknik de bir açığa çıkartma ancak farklı türden bir açığa çıkartmadır. Çağcıl teknikte hüküm süren bu farklı türden açığa çıkartma, çağrı anlamındaki görevlendirme niteliğine sahiptir. Bu farklı türden açığa çıkartma "doğada gizli olan enerjinin çözülmesi, çözülmüş olanın dönüştürülmesi, dönüştürülmüş olanın depolanması, depolanmış olanın tekrar dağıtılması ve dağıtılmış olanın da yeniden devreye sokulmasıyla" gerçekleşir. Çağcıl teknik bu yönüyle doğayı yükümlü kılar. Yükümlü kılmak ise iki anlamlı bir zorlamadır. Yani doğa çözmek ve dışarı çıkarmak olarak zorlanılır. Heidegger, çağcıl teknik ile birlikte artık bir bölgenin bölgeliğini, toprağın topraklığını ve tarlanın da tarlalığını hatta bir nehrin bile nehirlüğünü

38 Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, Çev. Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.18-19.

39 Weber Samuel, *Upsetting The Set Up: Remarks on Heidegger's Questing After Technics*, MLN, Vol.104, No.5, Comparative Literature, 1989, s.980.

40 Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.20.

koruyamadığını bildirir.⁴¹ Çünkü ona göre bölge artık bir kömür havzası, toprak bir maden yatağı, nehir de bir hidro-elektirik santralidir. Bu farklı türden açığa çıkartma da her şey her yerde ve her zaman bir göreve hazır olmayı ifade eder. Doğadaki her şey hazır olmaya buyrulmuştur. Bu, “hazır-oluş” olarak adlandırılır. Örneğin yolcu uçağı eninde sonunda bir nesnedir ve uçuş pistinde ulaşımı sağlamak için hazır olarak pistte durur. Yani o uçuşa hazır olmak zorundadır.⁴²

Öyleyse Heidegger için modern teknik insanın çağrısına dayalı olarak, doğanın çözülüşü, değiştirilip dönüştürülmesi, dönüştürülmüş olanın korunması ve dağıtılması olarak sürekli bir hazır-oluş halidir. Modern teknik doğayı insana farklı koşullarda ve farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmak üzere sunar. İşte bu nedenledir ki doğa insan kullanımı için hazır olarak duran bir olabirlikler bütünüdür ve hazır-oluş olarak açığa çıkan ya da çıkarılacak olandır ki bu da bize tekniğin özünü verir. Çünkü “teknik, tekniğin özüyle bir ve aynı şey değildir.”⁴³

V. İnsan ve Açığa Çıkma Olarak Tekniğin Özü İlişkisi

Heidegger’in tekniğe ilişkin sorgulamaları, “düşünürce düşünme” (köklü düşünme) ile “metafizik düşünme” arasındaki ilişkiye koşturarak, teknik ve özü⁴⁴ arasında yaptığı ayrıma dayalıdır.⁴⁵ Bu ayrımın amacı ise

⁴¹ Heidegger, Greklerin özgün tekhné’sinde, varlıkların hala kendilerini mevcut olmaya çıkarabildiklerini ileri sürer. Tekhné o zamanlar bir poiesis, “öne-çıkarma” biçimiydi. Grek tekhné’si varlıkların “var”olmasına izin veriyordu. Ama özgül modern biçimindeki teknolojiye, durum değişir. Heidegger, modern teknolojinin modern bilim gibi dünyaya saldırdığını ifade eder. Yel değirmeni ve köylü doğaya uyumlu iken, örneğin köylü doğanın kucağına tohumlar atar ve onların büyümelerini sağlarken, enerji santrali ve besin endüstrisi doğaya meydan okur ve ona saldırır. Yel değirmeni yalnızca rüzgar esmeye karar verdiğinde döner ve yalnızca bu zamanlarda enerji üretirken; enerji santrallerinde enerji doğadan sökülüp alınır ve depolanır. Böyle olunca doğa artık koruyup himaye ettiğimiz bir şey olmaktan çıkar. Tam tersine modern bilim doğayı salt nesneye dönüştürmüştür. O, Heidegger’in deyimiyle el-altında-duran haline gelir. Varolmasının tek gerekçesi insanın ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullanılabilmesidir (Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, çev., Tuncay Birkan, Bilim ve Sanata Yayınları, Ankara, 1998, s.218).

⁴² Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.20-23.

⁴³ Heidegger, a.g.e., s.9.

⁴⁴ Heidegger için tekniğin özü olarak çatı, teknik olan her şeyin ortak bir sınıfı değildir. Çünkü çatı, bir alet ya da bir gereç türünü belirtmediği gibi bunların genel kavramlarını da belirtmez. Çatı açığa çıkarmanın yazgısal bir tarzıdır. Bu tarz ise bir varlığa getirmedir. Tekniğin özü denildiğinde Heidegger bundan sınıf ve essentia anlamında bir öz anlamaz. O, öz altında başka bir şeyin anlaşılması gerektiğini vurgular. Bu nedenle onun için tekniğin özü bildiğimiz öz anlamında ele alınmalıdır.

modern tekniğin özünü aydınlatarak insanın bu özle olan bağı kurmaktır. Böylesi bir arzu tekniğe ilişkin alışıldık anlama şeklinin, yani tekniği bir etkinlik bir araç olarak anlamının, yetersizliğinin açıklanması⁴⁶ olduğu kadar insanın belli bir tarzda teknik ile ilişkilendirilme isteğinin de bir göstergesidir.

Heidegger için tekniği yürüten olarak insan buyurma işinde açığa çıkartma tarzlarından biri olarak rol oynar. "Ancak tam da insan (...) buyrulmanın çağrısı altında olduğu için salt hazır-oluş haline gelemeyecektir."⁴⁷ Bu insanın Varlık ve teknik karşısında ki, konumlandırılışı aynı zamanda ilişkilendirilişidir. Teknik, Varlığın açılım olanaklarından biridir. Varlığın sadece bir görünümüdür. Ancak Varlık kendini teknik olarak insan eliyle gerçekleştirebilir. Öyleyse teknik, varlığın kendisini insan eliyle açtığı, açığa çıkardığı, gerçekleştirdiği somut bir olabilirliğidir. Bu bağlamda insan modern tekniğin sadece yaratıcısıdır. Oysa "gerek içinde buyurmanın evrildiği aşıkârlığın kendisi, gerekse insanın özne olarak nesneye yöneldiği zaman her seferinde içinden geçtiği o bölge, asla insan işi bir yapım değildir."⁴⁸ Çünkü "insan, gerçek olanın kendisini sergilediği ya da gizlediği aşıkârlığa hükmedemez."⁴⁹

Öyleyse insanın açığa çıkartma tarzlarından biri olarak rol oynadığı teknik "başlı başına bir insan edimi değilse bu açığa çıkarma nerede ve nasıl gerçekleşir?" Şey kendine uygun görülmüş olan açığa çıkarma tarzına insanı çağırıldığında gerçekleşir. Bu çağrı ise insanı gerçek olana hazır olmayı buyurmakla yükümlü kılar. İnsan bu çağrıyı doğru biçimde kendisini duyurduğu biçimde ele almakla yükümlüdür.⁵⁰ "İnsanı kendiliğinden açığa çıkmakta olana hazır oluşu buyurmaya toparlayan [bu] çağırıcı seslenişe çatı (Ge-stell) diyoruz."⁵¹ Ge-stell kavramı Heidegger'in tekniğin özü ile ilgili olarak geliştirdiği kavramdır. Bu kavram, yan yana dizilen dağların bütünü anlatan Gebirg (sıradağ) sözcüğü ve çeşitli duygulanım biçimlerimizin

Bu bilinen anlamıyla öz bir şeyin ne olduğunu, *neliğini (quidditas)* ifade etmekten tekniğin özünden kastedilen başka bir şey olacaktır (Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 37-38).

⁴⁵ Sevgi İyi, *Martin Heidegger'de İnsan Sorunu*, Asa, Bursa, 2003, s.62.

⁴⁶ İyi, a.g.e., s.65.

⁴⁷ Heidegger, a.g.e., s.24.

⁴⁸ Heidegger, a.g.e., s.24.

⁴⁹ Heidegger, a.g.e., s.23.

⁵⁰ Heidegger, a.g.e., s.24-25.

⁵¹ Heidegger, a.g.e., s.25.

tümünü birleştirici şekilde anlatan Gemüt (huy, mizaç) sözcüğüyle benzeşim içinde kullanılır.⁵²

Ge-stell kavramı, çatı/iskelet anlamına gelir ki,⁵³ bu anlamlar Heidegger'in modern tekniğin özünü adlandırmak için kullandığı bir dil yakıştırmasıdır. Çatı, "insanı, buyurma yoluyla gerçeği hazır-oluş biçiminde "açığa çıkartmak" (*entdecken*) ile yükümlü kılan, yani bu işi buyuran çağrının toparlayıcılığına" denir. "Çatı, çağcıl tekniğin özünde hüküm süren ama teknik bir şey olmayan açığa çıkartma yoludur."⁵⁴

"Çatı kavramındaki 'atamak' eylemi yalnızca bir çağrıyı imlemekle kalmaz; aynı zamanda türetildiği bir başka 'atama'ya, vücut bulacak bir şeyin poiesis anlamında aşıkârlığın sahnesine çıkmasını sağlayan var-etme (*her-stellen*), ve sergileme'ye de (*darstellen*) gönderme yapar. Varlığa getirici bu var-etme ile, sözgelimi tapınak yöresine bir heykelin dikilmesi ile, burada gözden geçirilmekte olan çağrıya dayalı buyurma'nın her biri temelden farklıysa da, özce akrabadırlar. Her ikisi de açığa çıkartmanın, *aletheia*'nın tarzlarıdır. Çatı da aşıkârlık olup biter; çağcıl teknik de bu aşıkârlığa uygun olarak yaptığı iş aracılığıyla gerçeği hazır-oluş biçiminde açığa çıkartır. Bu nedenle tekniğin işi, ne başlı başına beşeri bir edimdir ne de böylesi bir edimin içindeki kuru bir araçtır."⁵⁵

Çatı, gerçeğin, kendisinin hazır-oluş biçiminde açığa çıkarma tarzı olarak insanın aracılığıyla olmasa da onun içinde gerçekleşenidir.⁵⁶ Yani insan sadece tekniğin gerçekleştiricisidir tekniğin özünün değil. Tekniğin özü kendiliğinde olup biter. İnsan bu olup bitenin teknik olarak açığa çıkartılmasında Varlığın aracıdır. Bu yönüyle modern tekniğin özü gerçeğin açığa çıkarılmasında insanı sürekli olarak yükümlü kılar. İnsan, gerçeğin teknik olarak görünümünün zorunlu gerçekleştiricisidir. O, sürekli olarak açığa çıkartma sürecine mahkûm edilmiştir. Bu onun *yazgısıdır*.⁵⁷ Ancak bu yazgı insan için değiştirilmesi zor olsa da mutlak bir varoluş tarzı değildir. Çünkü yazgı aynı zamanda insanın kendi özgürlüğünün olanağıdır da. Eğer insan bu yazgıya itaat etmeyip onu sadece dinlediğinde ona kulak verdiğiğinde kendi özgürlüğünü gerçekleştirebilecektir.⁵⁸ Öyleyse Heidegger'e göre

⁵² Sevgi İyi, *Martin Heidegger'de İnsan Sorunu*, Asa, Bursa, 2003, s.63.

⁵³ Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.25.

⁵⁴ Heidegger, a.g.e., s.26.

⁵⁵ Heidegger, a.g.e., s.27.

⁵⁶ Heidegger, a.g.e., s.30.

⁵⁷ Heidegger, a.g.e., s.31.

⁵⁸ Heidegger, a.g.e., s.31-32.

modern teknik bir özgürlük alanı yaratmamaktadır. Yani modern dünya bir özgürlükler dünyası değildir. Aksine teknik ve modern bilim dünyayı bir inceleme nesnesine⁵⁹, insanı da bu nesneyi inceleyen ve sadece bu incelemenin sağladığı gücü kullanan bir özneye dönüştürmüştür. İnsan, insan varlığı olarak tüm gücünü var-olanların hesaplanmasına, planlanmasına, şekillendirilmesine harcamaktadır. Bu bağlamda modern dünya kişisel bir özgürlük olarak algılansa da aslında kişinin kendi kişiliğinden kopup modern çağın kişiliğine adapte olmuş olmasından dolayı büyük bir yanılısamadır. Kişi ve yaşadığı dünya birbirinden koparılmıştır.⁶⁰ İşte bütün bu nedenlerden dolayı Heidegger için modern teknik insan varlığı için büyük bir tehlike yaratmaktadır.⁶¹ Ona göre tekniğin özü, açığa çıkmanın yazgısı, herhangi bir tehlike değil⁶² dikkat edilmesi ve önemsenmesi gereken bir tehlikedir.⁶³ Peki tekniğin özünün yarattığı bu tehlike nedir?

VI. Varlık'a ve İnsan Var-Oluşu'nun Kendi Hakikati'ne Karşı Olası Bir Tehlike Olarak Tekniğin Özünü Eleştirisi

Heidegger için bütün açığa çıkartış bir gizlenişle ilgilidir. Açığa çıkartış hakikatin gerçekleştirilmesidir ki bu da özgürlüğün yoludur. Açığa çıkartış özgür olandan doğar, özgür olana doğru seyrederek. "Özgür olanın özgürlüğünün yolu, ne başına buyrukluğun bağımsızlığıdır ne de uluorta yasalara bağımlıdır." Özgürlük aydınlatarak gizler. "Özgürlüğün kayranın da, tüm hakikatin özünü perdelleyen o peçe dalgalanır ve perdeleyici bir peçe olarak görünümüne gelir. Özgürlük, bir açığa çıkışı an be an yola vuran yazgının

⁵⁹ Bilim için doğa artık karşı duran bir bilgi nesnesi bile olmaktan çıkmış, şeyler sadece oluşturucu parçalar haline gelmişlerdir. Her şey her şeyle tek biçimli, her şey her şeye eşit ve onun yerine konabilir. Teknoloji, ayının ayınca sürekli değiştirilebilirliğinin egemenliğidir (Oruç Aruoba, "Heidegger, Adam, Dönüş", *Defter*, sayı: 44, Metis Yayınları, İstanbul, 2001, s. 234).

⁶⁰ Ahmet Alpay Dikmen, "Varlığın Yazgıdüzeninin Zorunlu Bir İstirahatgâhi: Bilim" *Patikalar*, Derleyen: H.Ü. Nalbantoğlu, İmge, Ankara, 1997, s.98-99.

⁶¹ Heidegger için günümüz dünyası teknolojik terimlere indirgenmiş ve sadece teknolojik ilişki biçiminin egemen olduğu bir dünyadır. Böyle bir dünya yani salt hesaplamayı düşünen teknolojik düşüncenin Varlığı ortadan kaldırma tehdidini doğurduğunu dile getirir. Teknolojik insan yalnızca var olanlarla ilgilenir. Varlığın olabirliğini bile unuttur (Allan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, çev., Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, 1998, s. 219).

⁶² Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.34.

⁶³ "Teknik olan, en geniş anlamda ve çok çeşitli görüngülerine göre düşünüldükte, taslağını insanın çıkardığı plan olarak geçerlidir; nihayet bu plan da insanı şöyle bir kararın eşiğine getirir: kendi planına boyun eğmek ya da onu boyunduruk altına almak" (Heidegger, *Özdeşlik ve Ayırım*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997, s. 21).

bölgesidir.”⁶⁴ O halde insanın kendi özgürlüğü ancak yazgısını keşfettiği zaman gerçekleşir. İnsana özgürlüğünü veren kendi hakikati, yazgısıdır. Yoksa modern tekniğin olanakları değil. Aksine Heidegger için, insan modern çağda sürekli olarak ve yalnızca doğayı dönüştürme etkinliği içindedir. Aslında böylesi bir etkinlik insanın en büyük yanılığsıdır. Çünkü teknik insana bunun kendi yazgısı ve özgürlüğü olduğunu vermiştir ki bu, Heidegger için en büyük tehlikeyi oluşturmaktadır. O, bu tehlikeyi, körü körüne tekniği sürdürmeye ya da tersine bizi ona isyan etmeye ve lanet okumaya zorlamayan “teknğin özü olarak çatının açığa çıkma yazgısı” olarak adlandırır. Yani, açığa çıkmanın yazgısı büyük bir tehlikedir.⁶⁵ Bu nedenle yazgı insanın yolunu şaşırtarak onu sürekli bir açığa çıkarma sürecine sokmakta ve diğer bütün açığa çıkma yollarını ortadan kaldırmaktadır. Bu durumda bir nesne bile nesneliliğini yitirmekte ve sadece bir hazır-oluş olarak algılanmaktadır. Bu da Heidegger’e göre, insanı, yeryüzünün efendisi olduğu ve her şeyin insan yapımı olduğu kadarıyla var olduğu yanılığına düşürmektedir. Bu yanılığ ise insanın her yerde kendisiyle karşılaşması yanılığsıdır. Böylesine büyük bir yanılığ da insanı hakikatin sesini duyamamaya götürür ki, bu insanın hem Varlığın hakikatinden hem de kendi hakikatinden uzaklaştırılması demektir. İnsan bu yanılığ içinde biricikliğini unutabilir ve gündelik dünyası içinde eriyip yok olabilir. Yani o otantik olmaktan çıkar. Otantik olma ise, insanın kendi biricikliğini ve bütünselliğini idrak etmeye çalışsan “kaygı” (*sorge*) ile gelir. Bu kaygı insanın kendi faniliğinin yani kendi hakikatinin, varoluşunu kaplayan bir kaygıdır. Bu nedenle Heidegger için, içinde bulunduğumuz teknolojik çağ, insanın hakikate ulaşma olanağının önünde büyük bir engeldir. Hakikat zaten sürekli olarak gizlenir. Tekniğin özü olarak çatı, hakikatin yayılma ve hüküm sürme yollarının önünü keser. Bu bağlamda tekniğin insanlık için tehdidi insan üzerindeki egemenliği ve hakikati deneyimleme hakkını onun elinden almasıdır.⁶⁶

Bugün insanlık Heidegger için, hakikati, salt usun, bilimin ve matematiksel bir tasarımın öğelerine indirgemekle aslında düşünen düşüncenin sonunu, kendi sonunu, düşünenin yokluğunu hazırlamaktadır.⁶⁷ Çünkü dünya artık hesaplayıcı düşüncenin saldırılarını yönelttiği bir nesne olarak belirlemekte, doğa tek bir dev hazneye, modern teknik ve endüstri için

⁶⁴ Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.32.

⁶⁵ Heidegger, a.g.e., s.32-33.

⁶⁶ Heidegger, a.g.e., s.33-36.

⁶⁷ Frederic Towarnicki, *Anılar ve Günlükler*, çev., Zeynep Durukal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.14-15.

bir enerji kaynağına dönüşmektedir.⁶⁸ “Modern insan[nın], doğayı ve gerçek diye adlandırdığı şeyi, bu şekilde, bir araştırma konusu, depo edilmiş bir yığın ya da ‘mal’mış” gibi açıklamasının ya da ele almasının nedeni, “nesnesi haline getirdiği bir dünyanın çarklarına kapılmış giderken ve içinde işleyip eylediği süreci henüz açık seçik düşünemezken, kendisinin de bunu bir özne olarak yükümlenmiş olmasıdır.”⁶⁹ Heidegger’e göre insan teknik çağın sürecini kendi ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda sadece araç-gereç üreten bir fabrika gibi tasarlamakta, onun durmak bilmeyen mükemmelleştirme çarkına kapılmakta ve başarıları karşısında büyülenip kalmakta ve asıl görmesi ve kavraması gereken şeyden, Varlığın çağrısından ve kendi hakikatinden uzaklaşmaktadır.⁷⁰ Bu nedenle, Heidegger, bütün moderniteye düşmandır; o şimdiki zamanı, “karanlık dünya”nın kıyısı olarak ve yaratıcı olarak düşünmeyi öğrenemezsek teknolojinin gezegendeki egemenliğinin yeryüzünü çöle dönüştürmeye kaynaklık etmeye başlayacağını göz önüne alır. Bundan dolayı, yeni düşünce “gelecek dünya (world-era) zamanına kaçınılmaz olarak giden patikada” durmaktadır.⁷¹

Heidegger’in eleştirilerinin gerisinde teorik akıl tasarımına karşı genel bir kuşku saklıdır.⁷² Heidegger’in tekniğin özünün yarattığı tehlikeye ilişkin eleştirisinin gerisinde bulunan bilimselciliğe karşı tutumunu da belirleyen yine aynı kuşkudur. Heidegger’e göre Descartes, insanı merkeze yerleştirerek, modern teknolojinin temel karakterini oluşturan, doğa üzerinde mutlak bir hâkimiyet kurma girişiminin yolunu açmıştır.⁷³ Bu durum modern bilimin araçsallaşmış işlevidir. Heidegger’e göre modern bilimin özü ölçülebilir olmasıdır.⁷⁴ Çünkü modern bilim, tüm var-olanları sayıların dünyasına indirgemekte ve onları bu sayısal temelde tanımlamaktadır. Bu nedenle onun için bilim, metafizik bir düşünme biçiminin çağdaş tanımı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu da, Batı düşüncesinin

⁶⁸ Towarnicki, a.g.e., s.42.

⁶⁹ Towarnicki, a.g.e., s.41.

⁷⁰ Towarnicki, a.g.e., s.41.

⁷¹ S.L., Bartky, *Originative Thinking in the Later Philosophy of Heidegger*, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol.30, No.3, 1970, p.368.

⁷² Heidegger’e göre “teorik bilinç, dünyayı insan öznesinden ayrı ve ona karşı duran bir resim ya da model olarak kavrar. Bu resmi “yeniden sunar/temsili eder” ya da kendisin karşısına yerleştirir; onu hesaplanabilir terimlere indirgeyerek sabit ve güvenli kılmaya çalışır. Bu temsil, der Heidegger, olan’ın kendi-gizini-açması değildir; daha çok bir “el koyma” ya da “ele geçirme[dir]” -insanın varlıklara yönelik bir “saldırı”sıdır” (Allan Megil, *Aşırılığın Peygamberleri*, çev., Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s. 217).

⁷³ Alan Megill, *Aşırılığın Peygamberleri*, çev., Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.218.

⁷⁴ Megill, a.g.e., s.218.

her şeyi “olan şeyin ne olduğu” şeklinde düşünmeye başlamasıdır. Bugün, bu temel metafizik düşünüş, çağın metafizik zeminine, modern bir olgu olarak bilime de kaynak teşkil etmektedir. Modern bilimin kesinlik iddiasının yokluğu onun metafizik zeminin gerçekliğidir.⁷⁵ Bu nedenle Heidegger için, açığa çıkartılan dünya bir biçim bozmadan kaynaklandığı için günün bilimselciliğinden uzak durmalıdır. Sunulan “gösterme” ya da “nesnelleştirme” düşüncesi varlıkların Varlığını enerji ya da potansiyel enerji olarak, deneyimi aslında modern teknolojinin yok edici gücünün yararı açısından açıklar. Böylece, teknoloji (*teknik*) evcilleştirilemez ya da dizginlenemez.⁷⁶

Heidegger’e göre insan varoluşunun yapısı, *dünyada olmaktır*. Yani insan dünyada varlıktır. “İnsan varlığını oluşturan dünya da olmak, kişi olmayan ile yani nesnelere dünyası ve kişinin daima içinde hissettiği başkaları ile olan ayrılmaz ilişkilerinde bir kişi olmaktır.”⁷⁷ Yani insan-varlığı için dünya sadece kendisinden yalıtık nesnelere bir toplamı değildir. Dünya ve başka insanların varoluşu insan-varlığı ile birliktedir. İnsanın dünyadaki uğraşları, görevleri, kaygıları onun varoluş şeklini örneklendirir. Onun ilk varoluşsal tavrı pratik amaçlıdır. Çünkü insan dünyadaki tüm nesnelere kendi pratik amaçları doğrultusunda kullanır, onları uyarlar, genişletir ve geliştirir ve böylelikle onları yaşamını kolaylaştıracağı, kullanacağı aletler haline getirir. Bu Heidegger tarafından el altında olmak olarak tanımlanmıştır.⁷⁸ Bu onun teknik bir dünyada yaşadığı anlamına gelir. Bu dünya, var olanın kendini göstermesini, dünyaya dahil olmasını, ne olduğunu kanıtlamasını olanaklı kılan insanın kendi eliyle yarattığı bir dünyadır. Bu nedenle Heidegger, tekniğe karşı değildir. Çünkü teknik insanı kendi evinde hissetmesini sağlar. Onun için tehlikeli olan, onu kaygılandıran tekniğin kendisi değildir. “Tekniğin iblisliği diye bir şey yoktur; daha çok özünün gizemliliği diye bir şey vardır. Tekniğin özü, bir açığa çıkartma yazgısı olarak tehlikelidir.”⁷⁹ Çünkü kendi eliyle yarattığı ve onun varoluşunun temeli olan bu teknik dünya insanın, sadece kendi yaşamını kolaylaştırdığı ve varoluşunu anlamlandırdığı bir dünya olarak kalmamakta, tersine insanı tutsağı haline getiren makineleşmiş ve kurgusal bir dünya

⁷⁵ Ahmet Alpay Dikmen, “Varlığın Yazgıdüzeninin Zorunlu Bir İstirahatgahı: Bilim”, *Patikalar*, içinde, derleyen: H.Ü. Nalbantoğlu, İmge, Ankara, 1997, s.101-102.

⁷⁶ S.L., Bartky, *Originative Thinking in the Later Philosophy of Heidegger*, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol.30, No.3, 1970, p.373.

⁷⁷ H.J., Blackham, *Altı Varoluşçu Düşünür*, çev., Ekin Uşşaklı, Dost Kitabevi, Ankara, 2005, s.93.

⁷⁸ Blackham, a.g.e., s.94-95.

⁷⁹ Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.35.

olmaktadır. Ve insan artık gerçek bir dünyada ya da kendi toprağında yaşamak yerine böyle gerçek olmayan, kurgusal bir dünyada üstelik bilinçsizce yaşamak zorunda bırakılmıştır. İnsan dünyanın bu dönüşümünün kendi hakikati için ne anlam ifade ettiğini kavrayamamakta ve bununla hesaplaşmamaktadır. İnsan tekniğin özünden çıkıp konuşan varlığın sesini duyamamaktadır.⁸⁰ Çünkü insan düşünmeden ayrılmıştır. Böylelikle Varlık'tan da uzak kalmıştır. "Varlık ve insan arasındaki bağı canlı tutabilmenin olanağı düşünme ve dil"dir⁸¹

O halde bu büyük tehlike karşısında yapılması gereken tekniğin özüne kendimizi açmak ve bizi bu tutsaklıktan kurtarıp özgür kılacak seslenişin kucağına kendimizi bırakmaktır.⁸² Bunun içinde düşünce, damgasını taşıdığı bilimsel ve endüstriyel yapılanmayla baş edebilmek için şimdiden hazırlanmalı ve felsefenin üzerinde tam olarak düşünmediği bir şeyi, "varlık'ı ve çağrısını" yeniden hatırlatmak gerekmektedir. Bu aynı zamanda bilim ve düşünce arasındaki uçurumun belirginleştirilmesi olacak ve böylece bu iki olgu arasındaki ilişki daha verimli ve özgün olacaktır.⁸³

Heidegger'e göre Varlık bize seslenmektedir. Gelenekte var olanın Varlığı olarak sesleneni duymak için kulaklarımızı açmalı ve bu çağrıya kendimizi bırakmalıyız. Uygunluğa ulaşmamızın tek olanağı bu seslenişi duymaktır. Çünkü biz özümüz gereği bu uygunluğa aidiz. "İnsan her zaman ve her yerde varolanın varlığıyla uygunluk içindedir. Varolanın varlığına uygunluk insanın her zaman bulunduğu yerdir."⁸⁴

Bu bağlamda bizi Varlığın çağrısına götürecektir olan, Heidegger'in geç dönem felsefesinde başından beri ısrarla talep ettiği "düşünme"yi yeniden öğrenmektir ki, bu farklı bir tarzda düşünme biçimidir. Heidegger bu yeni düşünceyi "açığa çıkartıcı düşünme" (originative thinking), "köklü düşünme"

⁸⁰ Heidegger, *Özdeşlik ve Ayrım*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997, s.21.

⁸¹ Dil, düşünme gibi varlık ve insan ilişkisinin bir tarzıdır. Onu günlük kullanımında bırakırsak, o da "varolandaki egemenliğini sürdürme olarak kaldıkça fakirleşir ve özünden beslenemez" (Işık Eren, "Özdeşlik Üzerine: Varlık, İnsan ve Felsefe", *Felsefe Tartışmaları*, sayı: 23, Panorama, 1998, s.131).

⁸² Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, çev., Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998, s.33

⁸³ Frederic Towarnicki, "Anılar ve Günlükler", çev., Zeynep Durukal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.18-20.

⁸⁴ Heidegger, *Nedir Bu Felsefe*, çev., Dürrin Tunç, Logos, İstanbul, 1990, s.35.

(essential thinking), ya da sıklıkla, sadece “düşünme” (thinking) olarak adlandırmaktadır⁸⁵

VII. Sonuç

İnsanı, Varlık ile ilişkisi içinde anlamaya çalışırken Heidegger, düşünmesini klasik felsefenin köklü problemleri üzerinde kurar. Kendi düşünmesini Grek felsefesi ile ilişkilendirirken, bu durum onun bir yandan Descartes’ten beri gelişen modern felsefeye karşı bir tutum geliştirmesini sağlarken, diğer yandan içinde bilim ve teknolojinin de olduğu bütün bir Batı kültürünü eleştirme olanağını sağlar. Onun ontolojik düşünme tarzı, modern bilimlerin tikelci bakışı karşısında felsefenin daha bütüncü bir bakış kazanmasını sağlamıştır. Bu bütüncü bakış aracılığı ile o, felsefesini salt tek tek varlıkların değil, onun birliğini; insanın bu birlik ile ilişkisini kurgulamaya çalışır. Onun bu bütünsel bakışından dolayıdır ki, bilimlerin tikelci bakışı ve buna bağlı olarak da bilimlerin uzantısı olan teknik varlığı bilmeyi değil, bilmenin önündeki engel olarak tasarlanır. Bu bağlamda teknik ya da teknoloji Heidegger felsefesinin en hassas eleştiri konusunu oluşturur. Heidegger, her ne kadar tekniği Varlık’ın bir görünümü, açılımı olarak felsefesine uyarlasa da onun, dünyasal bir gerçeklik olarak, Varlık ve İnsan-varlığı için olası bir tehdit unsuru ve büyük bir tehlike olarak değerlendirir ve eleştirir. Tekniğin sonu gelmeyen ilerleyişi insana öncelikle Varlık’ı, daha sonra da kendi yazgısını, kendi hakikatinin bilgisini örterek, ölümlü bir varlık olduğunu unutturur.

Grek düşüncesinde varlığın açıklığı, varlığın açığa çıktığı yer anlamına gelen *aletheia* kavramı ile karşılanan hakikat kavramı, Heidegger felsefesinde de aslına uygun olarak hakikatin “açığa çıkma”sı anlamında kullanılır. Yani hakikat var-olanın açıklığıdır. Ancak, henüz deneyimlenmemişse de, hakikat önde duran varlığın temelidir. Hakikat kendini duyu bilgisine doğrudan vermez. Yani insan var-olanda hakikati doğrudan kavrayamaz, ancak onun aracılığıyla hakikate ulaşabilir. Bu nedenle Heidegger’in felsefi düşüncesinde bilinen varlık (“varolan-şey” *das Seiendes*)⁸⁶ henüz hakikati bilinmeyen olsa da onu kavramanın olanağıdır. Çünkü bütün var-olanlar (*existentia*) Varlık’ta dururlar. Varlık ise “her zaman bir varolan-şeyin Varlığıdır.”⁸⁷ Heidegger’in

⁸⁵ S.L. Bartky, *Originative Thinking in the Later Philosophy of Heidegger*, Philosophy and Phenomenological Research, Vol.30, No.3, 1970, p.368.

⁸⁶ “Varolan-şey bir *Kim* (varoluş) ya da ‘*Ne*’dir (en geniş anlamıyla elönünde-buluş -Vorhandenheit) (Heidegger, *Varlık ve Zaman*, 2004, s.77)

⁸⁷ Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev., Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 2004, s.29.

temel problemi de burada açığa çıkar: “Varlığın unutulmuşluğu”na neden olan, Varlık ve var-olan ilişkisinin üzerini örterek, insanı hakikatinden uzaklaştıran ona “yolunu şaşırta” çağcıl tekniğin varolanı “açığa çıkartmak” (*aufdecken*) adına yaptıkları, gerçekte Varlığın hakikatini örtmekten (*verhülen*) başka bir şey değildir. Öyle ki, teknik, insanın gündelik hayatının kendisi olarak insana kendi yazgısını, ölümünü unutturmuştur. Bu nedenle Heidegger için modern insan kendi özünden, ölüm bilincinden uzaklaşmış insandır.

Bu açıdan bakıldığında teknik, doğanın kendisinde olanların çehresinin bozulmasıdır. Var-olanın bozulması ise aslında insanın kendi ihtiyaçları ve amaçları doğrultusunda var-olanları tek tek dönüştürmesi, yapıp işlemesidir. Bu bir anlamıyla doğanın elle tutulur bir hale gelmesi ve Varlığın bir yönüyle keşfi iken, bir yönüyle de insanın asıl yolunu kaybetmesidir. Çünkü insan dönüştürdüğü, yapıp işlediği var-olanları kendi hakikatleri ile görmeyi başaramamıştır. Bunu önemsememiş ve giderek unutmuş; böylelikle de hakikatin kendisinden uzaklaşmıştır. Bu artık modern insanın problemi bile olmaktan çok uzaktır ki, tam da bu nokta Heidegger'in Grek düşünme geleneğine duyduğu özlemi ve bilimselcilik karşıtlığını açıklamaktadır. Grek Felsefesi'nin hakikatle karşı karşıya getirdiği insanı, aydınlanma ve bilim hakikatin kendisinden uzaklaştırmış onu görüntülere mahkum etmiştir. Bu nedenledir ki, tekniğin var-olanları aslında bozulmuş varlığın açığa çıkış halleridir. Bilimlerin ve buna bağlı olarak tekniğin ilerlemesi dünyayı bir yap boz alanına çevirmiştir. Burada bir yandan var-olanların bilgisi elde edilmekte ve doğanın var-olanlar'ı tekniğin işlediği araç ve gereçlere dönüşmekte ve hakikat gizlenmektedir. Bu bağlam da teknik, hem bir imalat ama aynı zamanda hakikatin kendini gizlediği alandır. Bu nedenle tehlikelidir teknik. Şeylere sadece kullanım değerleri açısından bakmaya mahkum etmekte, hatta şeylerin şey olarak görünüşünü yok ederek onları hiçeştirmektedir ki, şey artık şey olarak bile görünmez hale gelir. Bu durum da Varlık'ın kendini geri çekmesine ve var-olanları unutmasına neden olmaktadır. Var-olanlar, Varlık'tan kopmakla kendi özlerinden kopmakta ve makineleşmenin nesnelere olmaktadır. Bu nedenle Heidegger, Varlığın kendini var-olanlarda sonsuza kadar gizlemesine engel olmak için onun çağrısına kulak vermeyi ve yaratıcı, sorgulayıcı, düşünen düşüneyi ön plana çıkarmanın önemini vurgulamaktaydı.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Metafizik*, Çev. Ahmet Arslan, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996.
- Aruoba, Oruç, "Heidegger, Adam, Dönüş", *Defter*, sayı: 44, Metis Yayınları, İstanbul, 2001.
- Blackham, H.J., *Altı Varoluşçu Düşünür*, Çev. Ekin Uşşaklı, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.
- Bartky, S.L., *Originative Thinking in the Later Philosophy of Heidegger*, *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. 30, No. 3., 1970.
- Dikmen, Ahmet Alpay, "Varlığın Yazgıdüzeninin Zorunlu Bir İstirahatgâhi: Bilim", *Patikalar*, derleyen: H.Ü. Nalbantoğlu, İmge, Ankara, 1997.
- Eren, Işık, "Özdeşlik Üzerine: Varlık, İnsan ve Felsefe", *Felsefe Tartışmaları*, sayı: 23, Panorama, İstanbul, 1998.
- Heidegger, *Contributions to Philosophy (From Enowning)*, Çev. P. Emad, K. Maly, Indian University Pres, 1999.
- Heidegger, *Varlık ve Zaman*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 2004.
- Heidegger, *Nedir Bu Felsefe*, Çev. Dürrin Tunç, Logos, İstanbul, 1990.
- Heidegger, *Sanat Eserinin Kökeni*, Çev. Fatih Tepebaşı, Babil, Erzurum, 2003.
- Heidegger, *Teknik ve Dönüş*, Çev. Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- Heidegger, *1933'te Neler Oldu?, Der Spiegel'in Heidegger'le Tarihi Söyleşisi*, Çev. Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993.
- Heidegger, *Özdeşlik ve Ayrım*, Çev. Necati Aça, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1997.
- İyi, Sevgi, *Martin Heidegger'de İnsan Sorunu*, Asa, Bursa, 2003.
- Kaufmann, Walter, *İnsanı Anla[ma]mak*, Çev. Aziz Yardımlı, İdea, İstanbul, 1997.
- Megill, Allan, *Aşırılığın Peygamberleri*, Çev. Tuncay Birkan, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- Mulhall, Stephen, *Heidegger ve Varlık ve Zaman*, Çev. Kaan Öktem, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1998.

Heidegger'in Tekniğin Kökenine İlişkin Soruşturması

Pöggeler, Otto, "Heidegger, Bugün", *Heidegger Üzerine İki Yazı*, Çev. Doğan Özlem, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994.

Towarnicki, Frederic, *Anılar ve Günlükler*, Çev. Zeynep Durukal, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Samuel Weber, *Upsetting the Set Up: Remarks on Heidegger's Questing After Technics*, MLN, Vol. 104, No. 5, Comparative Literature, 1989.